

Kurzus kódja(i): FLM-101.01

Kurzus címe: Filmelmélet alapozó: A film és társművészeti

Tanár neve: Vajdovich Györgyi, Vincze Teréz

Kurzus időpontja, helye: Csütörtök 15.30-17.00, MUK főépület, fsz. 34. terem

Vetítések időpontja, helye: Csütörtök 17.00-19.00, MUK főépület, fsz. 34. terem

Kurzus típusa: Előadás

Kurzus leírása: A tantárgy a szabad bölcsész képzésben részt vevő hallgatókat – az általános művészetelméleti alapozó kurzuskínálatba illeszkedve – a filmművészet mint sajátos művészeti ág jellegzetességeibe hivatott bevezetni. Ennek keretében az órákon a különböző művészeti területek (zene, képzőművészet, fotográfia, építészet, irodalom) és a film kapcsolódási pontjainak bemutatásával és elemzésével egyrészt a filmművészet ágazati sajátosságait kívánja kiemelni, másrészt pedig bemutatja az intermedialitás és a művészeti formák közötti kommunikáció sajátos és lehetséges formáit. A tantárgy alapvetően filmművészeti kiindulású, tehát a jelenségek elemzésének alapját mindig a filmtörténeti és filmelméleti meglátások adják, vagyis a tantárgy kifejezett céljának tekinti a hallgatók filmtörténeti és filmelméleti ismereteinek gyarapítását.

Az előadások a zene, a képzőművészet, az építészet, a fotográfia és az irodalom konkrét, illetve ezen művészeti ágak módszereinek áttételes megjelenését vizsgálják a filmművészetben. A témák alkalmanként egy-egy filmművészeti stílusirányzat ilyen jellegű értelmezését járják körül (pl. a német expresszionizmus és képzőművészeti vonatkozásai), máskor egy-egy filmalkotó munkáinak értelmezését adják (pl. Peter Greenaway), illetve egy sajátos filmműfaj segítségével mutatnak rá fontos, társművészeti vonatkozású filmes jelenségekre (pl. a klasszikus musical mint „erős” filmműfaj).

Minden előadáshoz egy, a témához kapcsolódó teljes film vetítése kapcsolódik, illetve az órán a különböző jelenségek illusztrálásához rövid filmrészletek kerülnek bemutatásra. A témákhoz kapcsolódó kötelező olvasmányokat a hallgatók önállóan dolgozzák fel a vizsgára készülve.

1. Bevezetés: film és fotográfia (VT)

Bevezetés a félév tematikájába. A művészeti ágak különbsége mint mediális különbség. A film mint fotografikus alapú művészet: a film technikai alapjai. A fotográfia és a film kapcsolata a „realitással”: a realizmus mint ontológiai kérdés a fotó- és filmművészetben.

2. Film és képzőművészet 1.: a barlangfestményektől a multimédiáig (VGY)

A film a kép történetén belül. A mozgás ábrázolása a képzőművészet történetében. A mozgókép a különböző médiumokban.

3. Film és zene 1.: a zenei szerkesztés a filmben, a filmzene (VT)

A film és zene viszonyának általános kérdéseit tekintjük át a francia filmes avantgárd és az orosz montázselméletek ritmusfelfogásától a filmalkotásban megjelenő különféle zenei szerkezetekig. A zenei szerkesztés lehetőségeit többek között Gaál István (*Sodrásban, Pályamunkások*) és Robert Bresson (*Zsebtolvaj*) filmjeinek példáin keresztül vizsgáljuk. Valamint áttekintjük a filmzenére vonatkozó legfontosabb tudnivalókat.

4. Film és zene 2.: a klasszikus musical (VT)

A klasszikus amerikai filmmusical vizsgálata lehetőséget ad a filmművészeti műfajfogalom sajátosságainak megvilágítására. A musical történeti és kulturális gyökereinek bemutatásával áttekintjük, milyen tényezők formálták a film archetipikus formáinak kialakulását a filmtörténet korai szakaszában, illetve, hogy a klasszikus hollywoodi stúdiórendszer miképpen használta a zenés formát átfogó, társadalmi mítoszok megteremtésére és folyamatos újratermelésére.

5. Film és zene 3.: könnyűzene és film: a rockoperától a videoklipig (VT)

A klasszikus musicalról szóló óra gondolatmenetét folytatva a szórakoztató zene és a film kapcsolatának nyomvonalán haladunk tovább. A második világháború után átalakuló közönségigényeket kiszolgáló új zenésfilm műfajok történetét tekintjük át a rock and roll filmekről (Elvis Presley, Beatles), a rockoperáig, és a kortárs zenés mozgókép sajátos és a mainstream film elbeszélésmódját és formakultúráját is nagyban meghatározó formációig, a videoklipig.

6. Film és irodalom 1.: az irodalom hatása a filmes elbeszélés kialakulására (VGY)

Az irodalmi elbeszélés meghatározó szerepe a filmes elbeszélés kialakulásakor: a XIX. századi nagyregény, a XIX. század végi dráma és novella hatása. Példák a filmes elbeszélés kezdetleges formáira. Az irodalmi minták jelentősége a klasszikus hollywoodi elbeszélésben.

7. Film és irodalom 2.: az adaptáció, avagy az irodalmi és a filmes médium sajátosságai (VGY)

Az irodalmi és filmes kifejezés különbségei egy irodalmi mű filmes adaptációjának példáján illusztrálva: a nyelv absztrakciója és a filmes kifejezés konkrét volta; leírás és megmutatás; egynemű és komplex médium; a valószerűség problémája a filmben; a narrátor és a nézőpont kérdése.

8. Film és színház (VGY)

Stilizáció és realizmus, a tér felépítése a színházban és a filmben, a színházi és a filmes színészi játék, a színházi és a filmes befogadás. Ezen problémák illusztrálása egy ismert színdarab filmváltozatán keresztül.

9. Film és képzőművészet 2.: a német expresszionista film a művészetek keresztútján (VGY)

A német expresszionista film a társművészetek keresztútján: irodalmi előzmények, az expresszionista festészet hatása, az expresszionista színház hatása. Képzőművészek mint társalkotók az expresszionista filmben. Az expresszionista film festményszerűsége.

10. Film és képzőművészet 3.: Képzőművészet és film kapcsolata a 20-as évek avantgárd irányzataiban (VGY)

A figuratív avantgárd festészeti irányzatok hatása a filmre: a dada és a szürrealizmus filmes megjelenési formái. Az absztrakt festészet hatása a filmre: az absztrakt film és a tiszta film.

11. Film és képzőművészet 4.: Peter Greenaway (VT)

Képzőművész alkotók filmjei, képzőművészeti ihletés a kortárs filmben. Az órán elsősorban Peter Greenaway festészeti kiindulású filmjeit vizsgáljuk (*A rajzoló szerződése*, *A Szakács*, *a Tolvaj...*) – az ő munkái azért is különös figyelmet érdemelnek, mert szerzőjük képzőművészként is alkot. Megvizsgáljuk, hogyan működik a festészeti ábrázolás mint vizuális, illetve mint narratív ihletforrás, illetve, hogyan kapcsolható össze Greenaway filmes munkássága képzőművészeti tevékenységével és a festészetről vallott nézeteivel.

12. Film és építészet (VT)

Az órán azt vizsgáljuk hogyan jelenik meg az építészet, az épített környezet a filmben a különböző korokban, s ez hogyan (de)formálja saját környezetünk megértéséhez-feldolgozásához való viszonyunkat. Áttekintjük a film és város viszonyát a filmtörténetben az *Ember a felvevőgéppel*től a modernista film geometrikus városképeiig, és a *Szárnyas fejedelm* utópikus városelképzeléséig.

Kurzus teljesítésének követelményei: A tárgy írásbeli vizsga letételével teljesíthető. A vizsga első szakasza egy

filmismereti tesztből áll, mely az órákhoz kapcsolódva vetített filmalkotások ismeretét kéri számon. A tesztet sikeresen teljesítők bocsáthatóak vizsgára, ahol a hallgatóknak 4 esszékérdésre kell írásban válaszolniuk. A kérdések számon kéri az előadásokon feldolgozott témakörök átfogó ismeretét, valamint a kötelező olvasmányok ismeretanyagát.

Vetített filmek: szept. 16.

1. Bevezetés: film és fotográfia
Michelangelo Antonioni: *Nagyítás* (1966)

szept. 23.

2. Film és képzőművészet 1.
Frank Miller – Robert Rodriguez: *Sin City* (2005)

szept. 30..

7. Film és zene 1.
Gaál István: *Sodrásban* (1963)

okt. 07.

8. Film és zene 2.: a klasszikus musical
Mark Sandrich: *Frakkban és klakkban* (1935)

okt. 14.

9. Film és zene 3.: könnyűzene és film
Richard Lester: *A Hard Day's Night* (1964)

okt. 21.

10. Film és irodalom 1.
Rövidfilmek a filmtörténet kezdetéről
Lumiere: A megöntözött öntöző (1895)
Méliès: Utazás a holdba (1902)
Porter: A nagy vonatrablás (1903)
Griffith: A lonedale-i telegráfuslány (1911)
The Girl and Her Trust (1912)

nov. 4.

11. Film és irodalom 2.
James Ivory: *Szoba kilátással* (1985)

nov. 11.

12. Film és színház
Grigorij Kozincev: *Hamlet* (1964)

nov. 18.

3. Film és képzőművészet 2.
Robert Wiene: *Dr. Caligari* (1920)

nov. 25.

4. Film és képzőművészet 3.
Francia avantgárd rövidfilmek
René Clair: *Felvonásköz* (1924)
Salvador Dalí–Luis Bunuel: *Az andalúziai kutya* (1928)
Hans Richter: *Ritmus 23* (1923)

dec. 2.

5. Film és képzőművészet 4.: Peter Greenaway
Peter Greenaway: *A rajzoló szerződése* (1982)

dec. 9.

6. Film és építészet
Fritz Lang: *Metropolis* (1927)

Kötelező / ajánlott irodalom: A kurzus előadásaihoz tartozó óravázlatok elérhetőek itt:
<http://szabadbolcseszet.elte.hu>

1. Bevezetés: film és fotográfia

Kötelező irodalom:

Lessing, Gotthold Ephraim: Laokoón, vagy a festészet és költészet határaitól. (ford. Vajda György Mihály) In: Lessing (Balázs István szerk.): *Válogatott esztétikai írásai*. Budapest: Gondolat, 1982. pp. 193–303.

Bazin, André: A fénykép ontológiája. In: Bazin: *Mi a film?* Budapest: Osiris, 1995. pp. 16–23.

Ajánlott irodalom:

Kenedi János (szerk.): *A film és a többi művészet*. Budapest: Gondolat, 1977.
A Metropolis folyóirat Fotó és film című összeállítása (2003/1. szám).

Bán András–Beke László (szerk.): *Fotóelméleti szöveggyűjtemény*. Budapest: Enciklopédia, 1997.

2. Film és képzőművészet 1.: a barlangfestményektől a multimédiáig

Kötelező irodalom:

Zrinyifalvi Gábor: A kép paradigmája. *Metropolis* 1997/ősz pp. 33-45.

<http://www.metropolis.org.hu/?pid=16&aid=127>

Manovich, Lev: A film mint kulturális interface. *Metropolis* 2001/2 pp. 24-43.

<http://www.metropolis.org.hu/?pid=16&aid=44>

Ajánlott irodalom:

A Metropolis festészet és film összeállítása (1997/ősz)

<http://www.metropolis.org.hu/?pid=17&iid=27>

J. A. Schmoll gen. Eisenwerth: A fényképezés előtörténete és kezdetei, kölcsönhatásban a festészettel. In: Bán András - Beke László (szerk.): *Fotóelméleti szöveggyűjtemény*. Budapest: Enciklopédia, 1997. pp. 13-19.

3. Film és zene 1.: a zenei szerkesztés a filmben, a filmzene

Kötelező irodalom:

Bíró Yvette: A zene. In: Bíró Yvette: *A hetedik művészet*. Századvég/Osiris Kiadó, 1994. pp. 130–141.

Veres Bálint: Mozgóképek és hang-állványzat. Gaál István *Sodrásban* című filmjének zenei olvasata. *Metropolis* (2005/3.) pp. 28–34.

Ajánlott irodalom:

Yueh Yu-Yeh, Emilie: Önálló élet: Zenei diskurzusok Wong Kar-wai filmjeiben. *Metropolis* (2005/4.) pp. 76–90.

Gorbman, Claudia: Film Music. In: Hill, John–Church Gibson, Pamela (eds.): *The Oxford Guide to Film Studies*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Carroll, Noel: Notes on Movie Music. In: Carroll: *Theorizing the Moving Image*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Lissa, Zofia: *A filmzene esztétikája*. Budapest: Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, 1978.

4. Film és zene 2.: a klasszikus musical

Kötelező irodalom:

Altman, Rick: A musical. In: Nowell-Smith, Geoffrey (ed.): *Oxford Film Enciklopédia*. Budapest: Glória Kiadó, 1998. pp. 303–314.

Altman, Rick: Az amerikai musical mint kétfókuszú narratíva. *Metropolis* (2008/3) pp. 10–18.

Ajánlott irodalom:

A *Metropolis* „A filmmusical” című összeállítása: 2008/3. szám.

Vincze Teréz: A filmmusical. *Mozinet* (2008/1) pp. 48–55. Újranyomva: *Zsánerben*. Budapest: Mozinet-könyvek 3., 2009. pp. 73–89.

Miklós Tibor: *Musical!* Budapest: Novella Kiadó, 2002.

Altman, Rick: *American Film Musical*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1987.

5. Film és zene 3.: könnyűzene és film: a rockoperától a videoklipig

Kötelező irodalom:

- Conrich, Ian: A zenés előadás és a kultuszfilmélmény. *Metropolis* (2008/3) pp. 56–69.
- Déri Zsolt: Klipsz: szemrevaló fülbevalók (Popvideók). *Filmvilág* (1998/1.) pp. 47–50. http://www.filmvilag.hu/xereses_frame.php
- Vízer Balázs: Póz, csajok, satöbbi: A videoklip mesterei. *Filmvilág* (2006/4.) pp. 48–50. http://www.filmvilag.hu/xereses_frame.php

Ajánlott irodalom:

- Mundy, John: *Popular Music on Screen: From Hollywood Musical to Music Video*. Manchester, New York: Manchester University Press, 1999.
- Firth, Simon–Goodwin, Andrew–Grossberg, Lawrence: *Sound and Vision: The Music Video Reader*. London, New York: Routledge, 1993.

6. Film és irodalom 1.: az irodalom hatása a filmes elbeszélés kialakulására

Kötelező irodalom:

- Kovács András Bálint: *Film és elbeszélés*. Budapest, Korona kiadó, 1997.
vagy In: Uő: *A film szerint a világ*. Budapest, Palatinus, 2002. pp. 7-84.
- Bordwell, David: A klasszikus elbeszélésmód. In: Kovács András Bálint – Vajdovich Györgyi (szerk.): *A kortárs filmelmélet útjai*. Palatinus, 2004. pp. 183-228.

Ajánlott irodalom:

- Bordwell, David – Staiger, Janet – Thompson, Kristin: *The Classical Hollywood Cinema. Film Style and Mode of Production to 1960*. London – Melbourne – Henley, Routledge and Kegan Paul, 1985. pp. 163-170.
- Gunning, Tom: Non-kontinuitás, kontinuitás, diszkontinuitás. In: Kovács András Bálint – Vajdovich Györgyi (szerk.): *A kortárs filmelmélet útjai*. Palatinus, 2004. pp. 304-319.
- Salt, Barry: Film form 1900-1906. In: Elsaesser, Thomas (ed.) *Early Cinema. Space, Frame, Narrative*. London, BFI, 1990. pp. 31-44.

7. Film és irodalom 2.: az adaptáció, avagy az irodalmi és a filmes médium sajátosságai

Kötelező irodalom:

- Györfy Miklós: Szerepcsere vagy munkamegosztás? Az irodalmi és mozgóképes elbeszélés százéves együttélése. In: Györfy: *A tizedik évtized. A magyar játékfilm a kilencvenes években és más tanulmányok*. Budapest, Magyar Nemzeti Filmarchívum - Palatinus, 2001. pp. 5-53.
- Vajdovich Györgyi: Irodalomból film. A filmes adaptációk néhány kérdése. *Nagyvilág* 51 (2006) no. 8. pp. 678-692.
<http://vajdovich.web.elte.hu/publist.html>

Ajánlott irodalom:

- Bíró Yvette: A hetedik művészet. Budapest, Osiris, 1994. A filmnyelv és a beszélt nyelv c. fejezet, pp. 238-253.
- Branigan, Edward: Metaelmélet. *Metropolis* 2 (1998) no. 2. pp. 10-26.
<http://www.metropolis.org.hu/?pid=16&aid=63>
- Gács Anna - Gelencsér Gábor (szerk.): *Adaptációk. Film és irodalom egymásra hatása*. Budapest, Kijarat Kiadó - JAK, 2000.

8. Film és színház

Kötelező irodalom:

- Danto, Arthur C.: Mozgóképek. *Metropolis* 1997/ősz. pp. 8-20.
<http://www.metropolis.org.hu/?pid=16&aid=126>
- Panofsky, Erwin: A mozgókép stílusa és közege. In: Kenedi János (szerk.): *A film és a többi művészet*. Budapest: Gondolat, 1977. pp. 151-177.

Ajánlott irodalom:

-
- Lukács György: A film poétikája. In: Kenedi János (szerk.): *A film és a többi művészet*. Budapest: Gondolat, 1977. pp. 249-257.
- Allardyce Nicoll: A mozi és a színház. In: Kenedi János (szerk.): *A film és a többi művészet*. Budapest: Gondolat, 1977. pp. 283-309.
- Susan Sontag: Film és színház. In: Kenedi János (szerk.): *A film és a többi művészet*. Budapest: Gondolat, 1977. pp. 352-378.
- André Bazin: Színház és film. In: Bazin: *Mi a film?* Budapest: Osiris, 1995. pp. 101-145.

9. Film és képzőművészet 2.: a német expresszionista film a művészetek keresztútján

Kötelező irodalom:

- Eisner, Lotte H.: *A démoni filmvászor*. Magyar Filmintézet – Filmvilág – Szellemkép, 1994., I-III. fejezet, pp. 15-46.
- Kovács András Bálint: *Metropolis, Párizs*. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1992. pp. 21-111. Az expresszionista filmkép c. fejezet, pp. 51-77.

Ajánlott irodalom:

- Kracauer, Siegfried: *Caligariól Hitlerig. A német film pszichológiai története*. Budapest, Magyar Filmintézet, 1991. 5. fejezet: Caligari. pp. 58-70.
- Staud Géza: *Max Reinhardt*. Budapest, Gondolat, 1977. V. fejezet: Álom és valóság határán. pp. 3-96.

10. Film és képzőművészet 3.: Képzőművészet és film kapcsolata a 20-as évek avantgárd irányzataiban

Kötelező irodalom:

- A sajtóság természetrajza - források. Moussinac, Léon: A film ritmusa. *Filmspirál* 2 (II. évf. 1996/1. szám) pp. 63-66.; Dulac, Germaine: A valódi mozgófénykép. *Filmspirál* 3 (II. évf. 1996/3. szám) pp. 90-93.
- Kaes, Anton: Az elidegenítés mint módszer: a film és a dada. *Metropolis* 2000/3. pp. 26-33.

Ajánlott irodalom:

- A Metropolis *Futurizmus és film* összeállítása (1997/tél -1998 tavasz)
- A Metropolis *Dada és film* összeállítása (2000/3)
- Szabó Z. Pál: *Lázadás a halál ellen*. Salvador Dali - Luis Bunuel: Andalúziai kutya. Budapest, Áron Kiadó, 2003. pp. 9-101.

11. Film és képzőművészet 4.: Peter Greenaway

Kötelező irodalom:

- Nánay Bence: A legutolsó új hullám. Peter Greenaway. In: *Filmrendezőportrék* (szerk.: Zalán Vince) Budapest: Osiris, 2003. pp. 123-145.

Ajánlott irodalom:

- Hirsch Tibor: *Bosun! Greenaway-jegyzetek*. Budapest: Magyar Filmintézet, 1991.
- A *Filmvilág* „Angol barokk” összeállítása. *Filmvilág* (1990/10.) pp. 3-20.
- Festmények, rajzok és kollázsok* – Peter Greenaway retrospektív kiállításának katalógusa. Budapest: MEO, 2002.
- Woods, Allen: *Being Naked Playing Dead: The Art of Peter Greenaway*. Manchester: Manchester University Press, 1996.

12. Film és építészet

Kötelező irodalom:

- Kassák Lajos: Az abszolút film. Berlin: A nagyváros szinfóniája. In: Peternák Miklós (szerk.): *F.I.L.M. A magyar avant-garde film története és dokumentumai*. Budapest: Képzőművészeti Kiadó, 1991. pp. 98-107.
- Schwarzer, Mitchell: Felemészítő közeg. Architektúra Michelangelo Antonioni filmjeiben. *Metropolis* (2008/2) pp. 30-41.

Ajánlott olvasmányok:

A *Metropolis* „Film és építészet” című összeállítása: 2008/2. szám.
A *Metropolis* „Film és tér” című összeállítása: 2008/1. szám.
Heath, Stephen: Narratív tér. In: Kovács András Bálint (vál.): *A kortárs
filmelmélet útjai*. Budapest: Palatinus Kiadó, 2004. pp. 119–181.
Lamster, Mark (ed.): *Architecture and Film*. Princeton Architectural Press,
2000.
